

Članak je primljen: 25. decembar 2011.
Revidirana verzija: 10. januar 2012.
Prihvaćena verzija: 15. januar 2012.
UDC: 305-055.1/.2 ; 141.319.8

A. M. Milanović

student doktorskih studija

Grupa za teoriju umetnosti i medija, Interdisciplinarne studije Univerziteta umetnosti u Beogradu

milanovic.a.m@gmail.com

Transrodno telo kao mesto transgresije binarno strukturirane rodnosti

Apstrakt: Preispitivanjem i reinterpretacijom binarnih polno/rodnih kategorija u okviru određenog kulturalnog konteksta mogu se dovesti u pitanje diskurzivno postavljene i utvrđene granice koje se tiču pomenutih kategorija, a koje definišu subjekt i obavezuju ga na uklapanje u zamišljene i zadate modele polnosti i rodnosti. Subjekt internalizacijom normativa usvaja društvene konstrukte kao *prirodnu* datost čime omogućava opstanak konstruktima kao jedinim validnim opcijama. Sa druge strane, pojava transrodnosti odnosno paleta Drugih/drugačijih rodnih i polnih identiteta ukazuju na krhkost granica i nude mogućnost njihovog reinterpretiranja i ponovnog promišljanja. Ovaj rad ukazuje na transrodno telo kao mesto potencijala transgresije binarno strukturirane rodnosti i polnosti kao i na mehanizme institucionalnog nametanja binarnog normativa kao jedinog ispravnog/normalnog/zdravog. Putem jezika, pisanih i nepisanih zakona i pravila koji važe u datoj društvenoj sredini/kulturalnom kontekstu subjekt se usmerava i postaje objekt kontrolisan od strane dominantnog diskursa.

Ključne reči: subjekt, identitet, pol, rod, transrodnost;

Pojam subjekta u odnosu na polno, rodno i Drugost

Pojam subjekta podrazumeva skup kulturalnih tekstova kojima se jedan individuum predstavlja drugima i sebi. Pod individuumom se podrazumeva organizam koji je ostvarivši određena prava u društvu zadobio i mesto u društvenom sistemu. Naime, dobijanjem ličnog broja organizam biva prepoznat kao individuum i stiče pravo i mogućnost participiranja u društvenim institucijama. Individuum putem usvajanja i prisvajanja ponuđenih društvenih *kodova*¹ sam sebe

¹ Kod je specifičan poredak znakova – ključ koji omogućava tumačenje ili interpretaciju određene lingvističke ili u širem smislu tekstualne poruke.

oblikuje, čita i nudi drugima na čitanje. Sa druge strane, ponuđeni društveni kodovi izvode subjekt samim tim što su unapred predviđeni, ponuđeni i imaju određeno značenje unutar date kulture. Budući da se individualnim najčešće služe nizom različitih reprezentacija oni na taj način stvaraju odnosno izvode različite subjekte/subjektivnosti u zavisnosti od situacije u kojoj se nalaze. Procesom usvajanja i/ili prisvajanja nekih karakteristika drugog subjekta ili grupe subjekata nastaje identitet koji je zapravo način predstavljanja subjekta u određenom referentnom sistemu. Identiteti mogu biti rodni, rasni, seksualni, kulturalni, klasni itd., a subjekt u isto vreme raspolaze sa više identiteta od kojih će jedne u datom trenutku izvoditi, a sa nekim drugim biti u vezi samo izjavom o poistovećivanju.² To praktično znači da subjekt u zavisnosti od društvenog konteksta u kome se trenutno nalazi na različite načine predstavlja sebe drugima/proizvodi značenja za druge ili mu pak drugi pripisuju određeni identitet odnosno interpretiraju/čitaju dati subjekt na određeni način posredstvom zadatih kulturalnih obrazaca. Dakle, subjekt ne može da utiče na to kako će ga drugi čitati, odnosno, ne može da izbegne i da kontroliše to kako će biti identifikovan od strane drugog. Budući da je proces identifikacije, odnosno nastanak identiteta, a samim tim i subjekta, uslovljen i usmeren *diskursom*³ u okviru kog subjekt funkcioniše, njemu se zapravo nameće određen broj raspoloživih identiteta definisanih datim diskursom. To je posledica već pomenutih unapred utvrđenih i ponuđenih kodova kao i kulturalnog prostora odnosno okruženja ili konteksta u kome se subjekt nalazi.⁴ Ono što takođe utiče na proces identifikacije jesu određeni stereotipi⁵ koji se vezuju za identitete i koji vrše pritisak na subjekt da se izborom određenog identiteta uklopi i u date stereotipe vezane za njega.⁶ Na sličan način deluju i na proces identifikovanja subjekta od strane drugih.⁷

Proces konstituisanja identiteta uključuje odnos subjekta prema Drugom. Ovo se posebno odnosi na identitete koji su ključni za subjekt a to su rodni, polni, rasni i seksualni identitet.⁸ Da bi se izdvojio kao celina i da bi odredio granice sopstva subjekt mora da povuče granice između sebe i drugih, mora se odreći Drugosti, onoga što nisam *Ja*. Pri tome Drugost podrazumeva koncept u kome se jedna razlika ili skup razlika izdižu na nivo ključnog u smislu radikalne razlike

² Miodrag Šuvaković, *Studije slučaja: diskurzivna analiza izvođenja identiteta u umetničkim praksama*, Pančevo, Mali Nemo, 2006.

³ „Diskurs je govor konteksta iz kojeg se govori, piše ili komunicira.” Miodrag Šuvaković, *Pojmovnik teorije umetnosti*, Beograd, Orion Art, 2011, 182. Posredstvom diskursa značenja se smeštaju u određeni prostorno-vremenski okvir u kome neko za nekog proizvodi značenja. Fuko diskurs definiše kao način na koji se znanje uspostavlja i artikuluje u društvu posredstvom institucija. Dakle, društvene institucije se služe različitim sredstvima komunikacije i samim tim proizvode diskurs posredstvom koga omogućavaju i usmeravaju proces identifikacije.

⁴ Na primer, heteroseksualni ljudi ne razmišljaju previše o svom seksualnom identitetu budući da je on većinski. Takođe odnos prema nacionalnom identitetu zavisi od toga da li osoba živi u multietničkoj ili etnički homogenoj sredini. Osobe koje se na osnovu porekla/različitog mesta rođenja od mesta življenja mogu opredeljavati za dva ili više nacionalnih identiteta vrlo često biraju onaj koji se u datom društvu/trenutnoj političkoj situaciji očitava kao prihvatljiviji što svakako ne znači da će ih društvo identifikovati na način na koji oni to žele ili koji su sami izabrali.

⁵ „Stereotipi nastaju u procesu selekcije, preuveličavanja ili redukcije: oni uzimaju jedan atribut društvene grupe, uveličavaju taj atribut sve dok on ne zaseni sve druge, a zatim ga isturaju sve dok konačno ne počnu da simbolizuju tu grupu, sažimajući je u nekoj vrsti kulturalne stenografije.” E. Medherst, „Seksualnost”, u: Adam Brigs i Pol Kobli (ur.) *Uvod u studije medija*, Beograd, Clio, 2005, 477–494, 480.

⁶ Stereotipi koji se vezuju, na primer, za *buč* lezbejke oslikavaju ih između ostalog i kao grube i nasilne što svakako utiče na proces identifikovanja sa ovom grupom od strane onih lezbejki koje se ne uklapaju u ovaj stereotip.

⁷ Kath Weston, “Me, Myself, and I”, u: Yvette Taylor, Sally Hines and Mark E. Casey (eds.), *Theorizing Intersectionality and Sexuality*, New York, Palgrave Macmillan, 2010, 15–36.

⁸ Ovi identiteti su ključni zato što su konstruisani kao konstitutivni i inherentni subjektu i vrednuju se na drugačiji način od drugih mogućih identiteta, dajući subjektu mesto u okviru velikih društvenih sistema moći.

čija je funkcija da odvoji identitet iz koga se govori i identitet percipiran kao Drugi. To Drugo zapravo predstavlja kulturalno *zazorno*⁹ u koje se ubrajaju svi oni identiteti i oblici telesnosti koje je dominantni diskurs označio kao problematične/bolesne/ružne/devijantne i shodno tome kao nešto što subjekt ne sme biti, nešto što mora odbaciti i čega se mora gadiati.

Rod kao kulturalni konstrukt

Rod je društveno konstruisana kategorija utemeljena na polnim razlikama. Naime, koncept roda kakav danas poznajemo nastao je u okviru feminističkih teorija sedamdesetih godina 20. veka. Potreba za razlikovanjem roda od pola i definisanjem roda kao društvenog konstrukta i kulturalne kategorije javila se usled namere da se iskritikuje esencijalistički utemeljen koncept odnosa roda i pola koji je išao u prilog odnosima moći koje je uspostavio heteropatrijarhat.¹⁰ Subjekt odmah po rođenju, na osnovu anatomskih karakteristika administrativno dobija oznaku pola koja se dalje na osnovu kulturalnih pravila interpretira na određeni način. Zapadna kultura razlikuje dva pola, a samim tim i dva roda,¹¹ te se u skladu sa tim rodne odrednice upisuju u telo subjekta i stvaraju privid da se kategorija pola i roda preklapaju odnosno da rodne karakteristike nužno proizilaze iz polnih karakteristika. Kada se prepozna u jeziku, subjekt prisvaja ono što je za njega unapred pripremljeno i što mu se nudi. Da bi funkcionisao u okviru društvenog sistema on mora pristati na jednu od dve ponuđene rodne kategorije a to je uvek ona kategorija koja *proizilazi* iz pola koji mu je pripisan. On postaje *rodni subjekt* poštujući određena društvena pravila, počevši od usvajanja pravila verbalne komunikacije koja je zasnovana na jeziku koji je orodnjen, pa do načina odevanja, ponašanja, gestikulacije itd. „(...) rodna identifikacija nije samo čin 'racionalne odluke' ili 'pragmatičkog izvođenja' identiteta, već je efekat hibridne interakcije materijalnih društvenih praksi individuuma u postojanju privatnim i javnim subjektom u procesima uspostavljanja društvene realnosti koja nije samo dostupna 'predstava', već i događaj strukturiran moći kojima se jedno okružuje prepoznaje i, još važnije, doživljena kao stabilna i uređena 'realnost'. Događaj postojanja rodnom subjektom nije čin jednostavne namere ili odluke koju treba izvršiti, već je posledica složenog intertekstualnog kretanja između zastupanja želje i odnošenja prema društvenom Zakonu kroz posredničke tekstove kulture.”¹²

Izvođenje rodnog identiteta predstavlja ponavljanje obrazaca ponašanja karakterističnih za datu kulturu te se na taj način rod može posmatrati kao telesni čin koji se iznova i iznova ponavlja i izvodi, a čija je svrha uspostavljanje rodnog identiteta subjekta. Drugim rečima, subjekt neprestanim ponavljanjem unapred utvrđenih kulturalnih tekstova zastupa određeni rod odnosno proizvodi značenja koja se u datoj kulturi i u datom trenutku vremena prepoznaju kao

⁹ Koncept kulturalnog *zazornog* pored ostalih tematizovale su i teoretičarke Džudit Batler i Iris Marion Jang a razvijen je na temelju teorije *zazornog* Julije Kristeve, koja je svoju teoriju zasnovala oslanjajući se na teorijsku psihoanalizu Žaka Lakana. Prema Juliji Kristevoj *zazorno* je ono što subjekt mora odbaciti, nad čim se mora zgraditi ne bi li uspostavio i odbranio svoje granice budući da *zazorno* predstavlja konstatntu pretnju granicama subjekta samim tim što ukazuje na to da su one konstruisane i krhke. Cf. Iris Marion Young, *Justice and the Politics of Difference*, New Jersey, Princeton University Press, 1990.

¹⁰ Heteropatrijarhalni koncept rodnosti/polnosti temelji se na binarnoj rodno/polnoj podeli koja je uslovljena biološkim anatomskim karakteristikama pri čemu se smatra da su biološke razlike ključ za determinisanje društvenih uloga i prirodne predodređenosti subjekta za iste, pri čemu se muški pol/rod shvata i predstavlja kao superioran, što se takođe odnosi i na heteroseksualnost, koja upravo i biva konstruisana suprotnim/suprotstavljenim kategorijama *muškog* i *ženskog*.

¹¹ Sve što odstupa od utvrđenih definicija obeležava se kao bolesno/devijantno/atipično i u tim slučajevima pristupa se lečenju koje ima za cilj uklapanje datog tela u jednu od dve predviđene kategorije.

¹² Miodrag Šuvaković, *Studije slučaja...*, op. cit. 37.

karakteristike jednog od dva roda. „Konstruisani uopšte uzev, takvi činovi, gestovi i izvođenja performativni su u smislu u kojem su suština ili identitet, koje oni tobože izražavaju, veštačke tvorevine, proizvedene i održane telesnim znakovima i drugim diskurzivnim sredstvima.”¹³

Konstrukt i normiranje polnosti

Polne razlike na kojima su utemeljene rodne razlike tretirane su kao biološka datost – konstanta od strane teoretičara/ki roda i feminističkih teoretičara/ki sedamdesetih godina 20. veka koji/e su rod shvatali/e kao kulturalno pri/u/pisivanje značenja u unapred dati pol. Ali šta je zapravo pol? Da li je to skup karakteristika pripisanih ljudskom telu koje savremena medicina deli u dve grupe na osnovu naučno utvrđenih činjenica baziranih na proučavanju *savršenog* ljudskog tela isključujući sve one karakteristike i tela koja se ne uklapaju u taj zamišljen koncept? Može li se pol posmatrati van okvira medicine i biologije koje su ga uspostavile kao kategoriju definisanu kroz dva binarno suprotstavljena koncepta? Savremena medicina¹⁴ definiše pol putem četiri grupe karakteristika od kojih svaka mora ispunjavati zadati standard. Pomenute karakteristike obuhvataju: primarne polne karakteristike (spoljne genitalije), sekundarne polne karakteristike koje nastaju radom polnih žlezda (uvećane grudi, pojačana maljavost određenih delova tela, raspored masti u telu itd.), hromozomski sastav i hormonski status osobe. Svakako biološke razlike postoje i mogu se utvrditi ali ono što biologija i medicina smatraju prestupom je njihovo drugačije tumačenje i analiza koja ne polazi od premise *savršenog* tela i koja ga prinudno ne smešta u jednu od dve ponuđene kategorije. Dakle, čak i ako bi se uzele u obzir karakteristike do kojih se došlo prostim posmatranjem ljudskog tela, merenjem ili biohemijskim analizama uzorka tkiva rezultati bi pokazali da je polnost moguće definisati kroz mnogo više od dve kategorije. Na to ukazuje prvenstveno pojava interseksualnosti, odnosno situacije gde osoba, odnosno njeno telo ne može da se uklopi ni u jednu od dve medicinski predviđene kategorije budući da ne sadrži odlike koje pripadaju jednoj *ili* drugoj kategoriji (muškoj i ženskoj) već sadrži elemente obe kategorije/elemente koji se ne uklapaju u parametre koje medicina koristi da definiše određene polne karakteristike. U takvim slučajevima medicina interveniše primenom korektivnih zahvata koji imaju za cilj rekonstruisanje genitalija u skladu sa normativom i standardima koje je sama propisala.¹⁵ Binarno shvaćena kategorija pola ne samo da utiče na kreiranje i modifikovanje tela subjekta preko institucionalizovanog medicinskog diskursa već nameće i niz daljih ograničenja

¹³ Džudit Butler, *Nevolja s rodom – Feminizam i subverzija identiteta*, Loznica, Karpos, 2010.

¹⁴ Sama kategorija pola i polnog dimorfizma tumačena je i interpretirana na različite načine od antičkog doba do danas. Zapravo, pojam pola kakav danas poznajemo nastao je krajem 17. veka. Do tog perioda koncept muškog i ženskog bazirao se na rodnim ulogama a ne na biološkim karakteristikama u današnjem smislu. Takođe, tek tada su utvrđeni nazivi koji diferenciraju neke *muške* i *ženske* polne i reproduktivne organe (nastaje termin vagina, jajnici i testisi, za koje je do tada postojao jedan zajednički naziv, dobijaju naziv koji ih razlikuje) što je rezultat tadašnjeg mišljenja da su ženski i muški organi istog oblika i da je razlika samo u veličini i položaju unutar/izvan tela. Thomas. W. Laqueur, *Making sex: body and gender from Greeks to Freud*, Cambridge–London, Harvard University Press, 1990.

¹⁵ O statusu interseksualnih osoba do sredine 19.veka odlučivao je pravni sistem države koji se oslanjao na savete predstavnika crkve, a u nekim slučajevima traženo je mišljenje lekara mada to nije bio deo obavezne procedure. Osobe sa interseksualnim karakteristikama zakonski su bile obavezne da žive u skladu sa polom koji im je odobren kao primarni. Početkom 20. veka primat u odlučivanju preuzimaju lekari i tada se počinje sa medicinskim hiruškim i hormonskim regulativnim merama. Rekonstruktivni hiruški zahvati ovog tipa vrše se od 1930-ih godina pa sve do danas i važno je naglastiti da najčešće nemaju za cilj očuvanje zdravlja pacijenta/kinje već se sprovode samo u cilju *normalizovanja* polnih karakteristika. U novije vreme razvoj biotehnologije omogućio je i prenatalne intervencije kojima se utiče na razvoj polnih karakteristika fetusa u skladu sa polno-binarnim normativom. Anne Fausto-Sterling, *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*, New York, Basic Books, 2000.

i kreiranja drugih identiteta prema normativnoj binarnoj matrici. Subjekt rođenjem biva klasifikovan kao muško ili žensko i na osnovu te klasifikacije dobija polnu odrednicu koja postaje deo ličnih dokumenta pomoću kojih subjekt participira u institucijama datog društvenog sistema.¹⁶ Na osnovu pola subjektu se nameće rodni identitet, odnosno niz kulturalnih pravila kojih se mora pridržavati kako ne bi bio okarakterisan kao devijantan/poremećen/bolestan. Drugim rečima, telo subjekta polnom odrednicom biva uhvaćeno u binarnu mrežu rodnosti koja obuhvata/prožima sve aspekte njegovog života, od jezika kojim se služi,¹⁷ načina odevanja,¹⁸ izražavanja emocija,¹⁹ izbora interesovanja,²⁰ pa do određenih prava i obaveza koje se dodeljuju datom polu i institucionalizuju putem državnih represivnih sistema i društvenih institucija koje podržavaju binarni polni model.²¹ Sledstveno tome može se doći do zaključka da je sve(t) definisan(o) polnom podelom i da se van tih kategorije ne može misliti/funkcionisati. Poimanje tih kategorija je do te mere naturalizovano da je usled toga njihovo delovanje često nevidljivo/nezapaženo. „Kolektivno razmotrena, ponavljana praksa imenovanja polne razlike stvorila je privid prirodne podele. 'Imenovanje pola' je čin dominacije i prinude, institucionalizovani performativ koji stvara i ozakonjuje društvenu stvarnost zahtevajući diskurzivno/opažajno konstruisanje tela u skladu sa načelima polne razlike.”²²

¹⁶ Građani/ke Republike Srbije poseduju Jedinствeni matični broj građana (JMBG) koji čini 13 cifara od kojih prvih sedam cifara označavaju datum rođenja, sledeće dve cifre su oznaka regije u kojoj je osoba rođena, a naredne tri označavaju pol osobe (pri čemu cifre od 000 – 499 označavaju muški pol a cifre 500–999 označavaju ženski pol) poslednja cifra je kontrolna. Lična karta sadrži vidno istaknutu oznaku pola (M ili Ž).

¹⁷ Jezik kojim se služimo u verbalnoj komunikaciji je orodnjen i on je zapravo označitelj roda datog subjekta. Počevši od imena koje se detetu dodeljuje, a koje je takođe orodnjeno (izuzev malog broja imena koja se zakonski mogu davati deci oba normirana pola) dete se uči da za sebe koristi gramatički rod koji odgovara njegovom polu i svako odstupanje od te prakse se koriguje. U svakodnevnoj komunikaciji prinuđeni smo da kada referiramo na sebe ili druge koristimo rodne jezičke odrednice, na taj način putem jezika internalizujemo jezički sistem koji p(o) država normirani binarni koncept polnosti/rodnosti.

¹⁸ Izbor garderobe je i kulturalno a i zakonski regulisan u odnosu na pol/rod osobe te se na taj način pripadnicima/cama određenog pola/roda zabranjuje nošenje garderobe koja je predviđena za *suprotni* pol/rod ili se takvo ponašanje klasifikuje kao mentalni poremećaj. (Prema Međunarodnoj klasifikaciji bolesti transvestizam se vodi pod šifrom F64.1 i spada u podgrupu *Poremećaji rodnoг identiteta* koja je deo grupe *Poremećaji ličnosti i poremećaji ponašanja odraslih*).

¹⁹ Izražavanje emocija artikuliše se u zavisnosti od kulturalnog konteksta i kome subjekt odrasta/živi. Deca se uče koje emocije je dozvoljeno i na koji način izražavati u odnosu na pol/rod koji im je pripisan rođenjem.

²⁰ Subjektu se od malena usmeravaju interesovanja na osnovu pola/roda koji mu je dodeljen rođenjem. U zavisnosti od kulturalnog konteksta neka zanimanja/hobiji/sportovi pripisuju se samo jednom polu/rodu.

²¹ Ovo se odnosi recimo na zakon o služenju vojnog roka kojim se obavezuju pripadnici muškog pola, zakon o uzimanju porodijskog odsustva koji je prilagođen osobama ženskog pola, zakon o uniformama na određenim radnim mestima koji podržava binarni rodno/polni model, kao i drugi niz zabrana koje nisu pravno zakonski rešene ali ih data kultura nameće i njihovo kršenje označava kao ozbiljan prestup (pravilo korišćenje odvojenih toaleta za muškarce i žene tamo gde je to naznačeno; nanošenje šminke, farbanje kose, lakiranje noktiju, depilacija rezervisani su samo za osobe ženskog pola).

²² Džudit Batler, *Nevolja s rodом...*, op. cit. 242.

Transrodnost kao mesto prestupa

Termin *trans*²³ koristi se za sve osobe čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje odstupaju od standardnog normativnog rodno/polnog binarnog modela, kao i osobe koje su modifikovale svoje telo i time promenile polni status i uključuje transeksualne osobe, transrodne osobe, arodne osobe, polirodne osobe, transvestite, *krosdresere/ke*, androgine osobe, *dženderkvir osobe*, odnosno sve one rodne/polne identitete i rodno/polna predstavljanja koja prestupaju/istupaju nalaze se izvan/preko/sa one strane zadatog normativnog rodno/polnog izražavanja. Svaki od navedenih identiteta/tipova rodnog izražavanja prevazilazi/hibridizuje konvencionalno poznate kategorije roda: transeksualne osobe identifikuju sa suprotnim ili drugim²⁴ rodnim identitetom u odnosu na onaj koji im je po rođenju pripisan u odnosu na pol i često modifikuju svoje telo, odnosno, polne karakteristike; transrodne osobe žive u rodu koji su izabrale a koji im nije pripisan po rođenju i najčešće nemaju želju i potrebu za modifikovanjem svog tela odnosno polnih karakteristika, arodne osobe nemaju rodni identitet odnosno odbijaju da se rodno odrede na bilo koji način; polirodne, androgine i *dženderkvir osobe* su rodno fluidne, što podrazumeva kombinovanje maskulinih i femininih karakteristika i nejasne granice između rodnog identiteta i rodnog izražavanja; transvestiti/e i *krosdreseri/ke* povremeno/u određenim prilikama nose garderobu namenjenu rodu koji im nije pripisan rođenjem pri čemu intenzitet identifikacije sa tim rodom u tim prilikama može da varira. U grupu identiteta/tipova rodnog izražavanja koji su obuhvaćeni terminom *trans* ne ubrajaju se interseksualne²⁵ osobe budući da se njihovo odstupanje od binarnog normativa odnosi na biološke polne karakteristike koje odstupaju od normiranih i standardizovanih polnih karakteristika odnosno imaju polne i/ili reproduktivne organe koji se ne mogu definisati kao isključivo *ženski ili muški*.²⁶

Transrodni identiteti, dakle, ukazuju na konstruisanost kategorija rodnosti i polnosti kao i

²³ Ova reč vodi poreklo iz latinskog jezika gde u službi predloga doslovno znači: preko, izvan, na drugoj strani. Do nedavno je umesto termina *trans* korišćen termin transrodno, međutim budući da je termin *trans* prikladniji zbog toga što je sveobuhvatniji u smislu uključivanja većeg broja identiteta sve više se on upotrebljava umesto termina *transrodno*.

²⁴ Nakon rekonstrukcije pola, transeksualne osobe, naime, mogu odabrati da se identifikuju sa suprotnim rodnim modelom u odnosu na onaj koji im je kulturalno zadat ili koji se od njih očekuje u datoj kulturi u odnosu na oblik njihovog tela koji je označen kao pol, pri čemu će takav suprotni rodni model biti uobičajen – *odigran/izveden* na društveno očekivani način (na primer, ukoliko se osoba polno označena kao muško identifikuje sa uobičajenim suprotno društveno konstruisanim – [ženstveno] ženskim rodnim modelom) ili pak mogu delimično ili u celini odustati od konvencionalnih, dominantno društveno podržanih binarno organizovanih rodnih modela tako što će svoj rod izgraditi kao hibridan, arodan ili pak rodno nekonvencionalan (primer: transeksualna žena [polno društveno označena kao *muško*] koja usvaja i/ili izvodi *butch* ženski rodni identitet, osobe koje biraju da se uopšte ne izražavaju rodno ustajući protiv bilo kog rodnog modela i ukazujući na represivni karakter koncepta rodnosti, ili pak osobe koje hibridizuju svoj rodni identitet koristeći [društveno nedozvoljene] kombinacije elemenata koje kulturalno pripadaju različitim/suprotnim rodnim modelima ili fluktuirajući između, kroz ili preko poznatih rodnih modela – rodno fluidne osobe, polirodne osobe, *dženderkvir osobe* i tako dalje).

²⁵ Termin *interseksualnost* je novijeg porekla a zamenio je termine *hermafroditizam* i *pseudo-hermafroditizam* koji vode poreklo iz grčkih mitova o Hermafroditu/i, detetu Hermesa i Afrodite, koje je imalo vidljive karakteristike i jednog i drugog normiranog pola. Budući da su ovi termini netačni i neprecizni a pritom nose negativne konotacije zamenjeni su terminom *interseksualnost* na kome se naročito insistira u aktivističkim krugovima. Američki genetičar Ričard Goldšmit je prvi upotrebio termin *interseksualnost* 1917. godine u tekstu *Intersexuality and the endocrine aspect of sex*, referirajući na širok spektar polnih različitosti uključujući i one koje su do tada bile poznate kao hermafroditizam. Alice Domurat Dreger, *Hermaphrodites and the medical invention of sex*, Cambridge–London, Harvard University Press, 1998.

²⁶ Silvan Agius and Christa Tobler, "Trans and intersex people – Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression", u: *European Commission Directorate-General for Justice*, Luxembourg, 2012.

na mehanizme kojima se data kulturalna sredina služi kako bi pomenute konstrukte naturalizovala i uspostavila nao normativ. Sve rodne karakteristike, kao i želje subjekta koje se smatraju urođenim, zajedno sa biološkim odrednicama tela subjekta se pojavom transrodnosti preispituju i reinterpretiraju putem alternativnog/drugog/Drugog/drugačijeg/transgresivnog rodnog izvođenja – performativa,²⁷ čime se granice binarno uspostavljenih kategorija dovode u pitanje. Na taj način, transrodni identiteti izvode i predstavljaju svojevrsni prestup i odstupanje od subjektivnosti koja se društveno smatra normalnom i prihvatljivom. „Kulturalna matrica koja rodnom identitetu omogućava da postane razumljiv, zahteva da izvesne vrste 'identiteta' ne mogu 'postojati' – reč je o onim 'identitetima' kod kojih rod ne sledi iz pola, a prakse želje ne 'slede' ni iz pola ni iz roda. 'Sled' se u ovom kontekstu odnosi na političku relaciju prenošenja, ustanovljenu kulturalnim zakonima koji uspostavljaju i regulišu oblik i značenje seksualnosti.”²⁸ Sledstveno tome ova odstupanja smeštaju transrodna tela van granica mislivog, van sfere ljudskog,²⁹ u polje *zazora* u odnosu na koje se uspostavlja čist i ispravan subjekt. Drugim rečima, ona bivaju percipirana i pozicionirana kao Drugost koja postaje konstitutivni element na osnovu kog se izgrađuje binarno normirani subjekt.³⁰ U zavisnosti od načina reprezentacije transrodnih tela i identiteta ta zazorna Drugost može se svesti na patologiju ili pak imati subverzivnu ulogu u procesu dekonstruisanja postojećih normiranih kategorija/identiteta, kao i u procesu stvaranja novih.

Literatura:

- Agius, Silvan and Christa Tobler, “Trans and intersex people – Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression”, u: *European Commission Directorate-General for Justice*, Luxembourg, 2012.
- Butler, Džudit, *Nevolja s rodnom – Feminizam i subverzija identiteta*, Loznica, Karpos, 2010.
- Cranny-Francis, Anne and Wendy Waring, *Gender Studies: Terms and Debates*, New York, Palgrave Macmillan, 2003.
- Domurat Dreger, Alice, *Hermaphrodites and the medical invention of sex*, Cambridge-London, Harvard University Press, 1998.
- Fausto-Sterling, Anne, *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*, New York, Basic Books, 2000.
- Hines, Sally, “Introduction”, u: Hines Sally and Tam Sanger (eds.), *Transgender identities: towards a social analysis of gender diversity*, New York, Routledge, 2010, 1–24.
- Laqueur, Thomas. W., *Making sex: body and gender from Greeks to Freud*, Cambridge-London, Harvard University Press, 1990.
- Medherst, E. „Seksualnost”, u: Adam Brigs i Pol Kobli (ur.), *Uvod u studije medija*, Beograd, Clio, 2005, 477–494.
- Šuvaković, Miodrag, *Studije slučaja: diskurzivna analiza izvođenja identiteta u umetničkim praksama*, Pančevo, Mali Nemo, 2006.
- Šuvaković, Miodrag, *Pojmovnik teorije umetnosti*, Beograd, Orion Art, 2011.

²⁷ „Kaže li se da je rodno određeno telo performativno, time se tvrdi da ono nema ontološki status koji bi se razlikovao od raznih činova koji uspostavljaju njegovu stvarnost.” Džudit Butler, *Nevolja s rodnom...*, op. cit. 277.

²⁸ Ibid. 75–76.

²⁹ „One telesne figure koje se ne uklapaju ni u jedan rod padaju izvan sfere ljudskog, odnosno uspostavljaju sferu dehumanizovanog i zazornog u odnosu na koju se tek uspostavlja samo ljudsko.” Ibid. 235.

³⁰ Miodrag Šuvaković, *Studije slučaja...*, op. cit.

- Young, Iris Marion, *Justice and the Politics of Difference*, New Jersey, Princeton University Press, 1990.
- Weston, Kath, "Me, Myself, and I", u: Yvette Taylor, Sally Hines and Mark E. Casey (eds.), *Theorizing Intersectionality and Sexuality*, New York, Palgrave Macmillan, 2010, 15–36.
- Pilcher, Jane and Imelda Whelehan, *Fifty Key Concepts in Gender Studies*, London–New Delhi, Thousand Oaks–Sage Publications, 2004.

Transgender Body as a Site of the Transgression of Binary Structured Gender Concept

Summary: Reconsideration and reinterpretation of binary sex/gender categories within a specific cultural context can bring into question discursively posted and determined limits regarding the above categories which define the subject and oblige it to fit into the imaginary and set models of sexuality and gender. The subject internalizes normatives and adopts/approves social constructs as *natural* facts which allows and leads to the survival of constructs as the one and only valid option. On the other hand, transgender identities and range of other/different gender and sexual identities, indicate the fragility of borders and offer a possibility of their reinterpretation and re-evaluation. This paper addresses the issue of transgender body as a site of the transgressive potential which can subvert the binary structured gender/sex concept, and which can also disrupt the mechanisms of the institutional imposition of those binary norms. Through the language, written and nonwritten laws, regulations and rules of the certain cultural context the subject is being channeled and modified, becoming an object controlled by the dominant discourse.

Keywords: subject, identity, sex, gender, transgender;